

HUDUDLARDA MEHNAT BOZORIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR VA ULARNING STATISTIK TAHLILI

Raximov Anvar Norimovich

Iqtisodiyot va Pedagogika Universiteti NTM dotsenti

Aralov G'ayrat Muhammadiyevich

QarMII mustaqil izlanuvchisi aralov.gayrat12131988@gmail.com

Annotasiya: Hududlarda mehnat bozoriga ta'sir etuvchi omillar va ularning statistik tahlilini iqtisodiyotning harakatlantiruvchi kuchi bo'lib, uning samaradorligi hududiy barqarorlik va iqtisodiy o'sish bilan uzviy bog'liq. Ayrim hududlarda mehnat resurslarining ortiqcha bo'lishi, boshqa hududlarda esa ishchi kuchining yetishmasligi iqtisodiy nomutanosiblikka olib keladi. Mehnat resurslarining to'g'ri boshqarilishi va hududiy salohiyatdan maksimal darajada foydalanish mamlakat iqtisodiyotining raqobatbardoshligini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Kalit so'zlar: Mehnat bozori, iqtisodiy model, innovasiya, jahon tajribasi, iqtisodiy nazariya, iqtisodiy yondashuv, iqtisodiy o'sish, iqtisodiy rivojlanish.

Аннотация: Факторы, влияющие на рынок труда в регионах и их статистический анализ, являются движущей силой экономики, а ее эффективность неразрывно связана с региональной стабильностью и экономическим ростом. Избыток трудовых ресурсов в одних регионах и дефицит рабочей силы в других приводит к экономическому дисбалансу. Правильное управление трудовыми ресурсами и максимальное использование регионального потенциала играют важную роль в повышении конкурентоспособности экономики страны.

Ключевые слова: Рынок труда, экономическая модель, инновации, мировой опыт, экономическая теория, экономический подход, экономический рост, экономическое развитие.

Annotation: Factors influencing the labor market in the regions and their statistical analysis are the driving force of the economy, and its effectiveness is inextricably linked with regional stability and economic growth. An excess of labor resources in some regions and a shortage of labor in others leads to economic imbalance. Proper management of labor resources and maximum use of regional potential play an important role in increasing the competitiveness of the country's economy.

Key words: Labor market, economic model, innovation, world experience, economic theory, economic approach, economic growth, economic development.

KIRISH

Mehnat bozori – iqtisodiyotning harakatlantiruvchi kuchi bo'lib, uning samaradorligi hududiy barqarorlik va iqtisodiy o'sish bilan uzviy bog'liq. Bugungi kunda hududlarda mehnat bozorining rivojlanishi turli iqtisodiy, demografik va texnologik omillar ta'sirida shakllanmoqda. Ushbu omillarni aniqlash va ularning dinamikasini tushunish, hududiy farqlarni kamaytirish va mehnat resurslaridan samarali foydalanish uchun zarurdir.

Ishsizlik va hududiy tengsizlik: Ayrim hududlarda mehnat resurslarining ortiqcha bo'lishi, boshqa hududlarda esa ishchi kuchining yetishmasligi iqtisodiy nomutanosiblikka olib keladi.

Migratsiya oqimlari: Ichki va tashqi migratsiya jarayonlari, urbanizatsiya mehnat bozorining geografik tarkibini o'zgartirib, aholi zich yashaydigan hududlarda ortiqcha ishchi kuchi hosil qiladi.

Texnologik taraqqiyot: Avtomatlashtirish va innovatsiyalar yangi kasblarni yuzaga keltiradi, lekin hududiy malaka va ta'lim darajasining pastligi bu imkoniyatlarni cheklaydi.

Hududiy rivojlanish dasturlari: Davlat va xususiy sektor tomonidan amalga oshirilayotgan infratuzilma va investitsiya loyihalari mehnat bozorini shakllantirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Hududiy mehnat bozorining joriy holati bo'yicha aniq tasavvurga ega bo'lish va uning dinamikasini statistik tahlil qilish – muammolarni o'z vaqtida aniqlash va samarali yechimlarni ishlab chiqishda kalit vazifasini o'taydi. Bu jarayon yangi ish o'rinlarini yaratish, kasb-hunar ta'limini rivojlantirish va hududlararo mehnat muvozanatini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Shunday qilib, ushbu mavzuning dolzarbligi – iqtisodiy rivojlanishning hududiy darajadagi muvozanatini ta'minlash, ijtimoiy-iqtisodiy farqlarni kamaytirish va barqaror mehnat bozorini shakllantirish zaruriyatidan kelib chiqadi.

Hududiy mehnat bozori – iqtisodiy rivojlanishning asosiy poydevori bo'lib, mamlakatning har bir mintaqasida iqtisodiy faollik, innovatsiyalar va barqarorlikni ta'minlaydi. Mehnat resurslarining hududlar bo'yicha to'g'ri taqsimlanishi milliy iqtisodiyotning umumiy samaradorligini oshiradi va ijtimoiy farovonlikka xizmat qiladi.

Ishsizlik va ijtimoiy barqarorlikni saqlab turish aholi turmush darajasining oshishiga olib keladi.

Ishsizlikning yuqori darajasi – ijtimoiy notinchlikning asosiy sabablaridan biridir. Ish bilan ta'minlanganlik barqaror jamiyat uchun muhim omil bo'lib, ishsizlikning kamayishi jinoyatchilik darajasining pasayishiga, ijtimoiy barqarorlik va aholi turmush darajasining oshishiga olib keladi.

Ishsizlik nafaqalari va ijtimoiy yordam dasturlari – vaqtinchalik iqtisodiy qiyinchiliklarga duch kelgan aholiga yordam berib, ijtimoiy barqarorlikni saqlab turadi.

Hududiy mehnat bozoriga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash, ularning iqtisodiy rivojlanish va ijtimoiy barqarorlikka ta'sirini tahlil qilish hamda mehnat resurslaridan samarali foydalanish strategiyalarini ishlab chiqish.

Mazkur maqsad va vazifalar mehnat bozorining hududiy rivojlanishini chuqur tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni samarali hal qilish orqali ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Bu esa nafaqat iqtisodiy o'sish, balki jamiyatning umumiy farovonligiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Hududiy mehnat bozori – bu iqtisodiyotning asosiy tarkibiy qismi bo'lib, har bir mintaqaning ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Mehnat bozorining shakllanishi turli omillar ta'sirida yuzaga keladi va ushbu omillar hududning iqtisodiy salohiyati, demografik tarkibi va texnologik rivojlanish darajasiga bog'liq bo'ladi.

Hududiy mehnat bozoriga ta'sir qiluvchi omillarni statistik tahlil qilish mehnat bozoriga ta'sir etuvchi omillarni statistik tahlil qilish orqali ularning iqtisodiy rivojlanishga ta'sirini aniq baholash mumkin. Quyida ushbu tahlil usullari va ularning qisqacha tavsifi keltiriladi.

Statistik tahlil usullari

1. Regressiya tahlili – O'zgaruvchilar o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash va mehnat bozoriga ta'sir etuvchi asosiy omillarni belgilash uchun qo'llaniladi. Regressiya tahlili yordamida ish o'rinlari soni va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash mumkin.

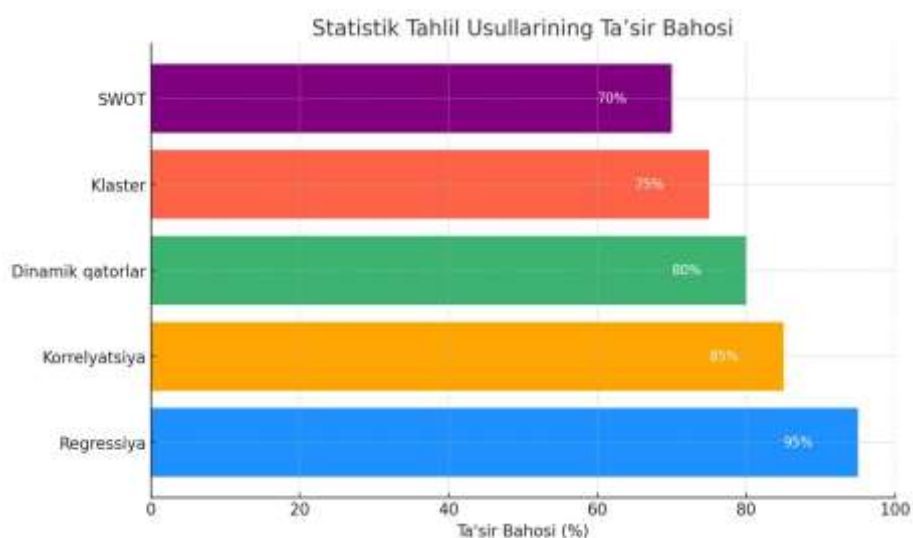
2. Korrelyatsiya tahlili – Bu usul ikki yoki undan ortiq o'zgaruvchilar o'rtasidagi bog'liqlik darajasini baholashga yordam beradi. Masalan, bandlik darajasi va aholi soni o'rtasidagi aloqa kuchini o'lchashda qo'llaniladi.

3. Dinamik qatorlar tahlili – Vaqt davomida mehnat bozorida yuz berayotgan o'zgarishlarni kuzatish va ularni prognoz qilish imkonini beradi. Bu usul mehnat resurslarining uzoq muddatli o'zgarishlarini bashorat qilishda muhim ahamiyatga ega.

4. Klaster tahlili – Hududlarni o'ziga xos xususiyatlariga ko'ra guruhlash orqali mehnat bozorining strukturasi tushunishga yordam beradi. U hududlarning iqtisodiy imkoniyatlari va bandlik darajasini baholashda ishlatiladi.

5. SWOT tahlil – Kuchli va zaif tomonlar, imkoniyatlar va tahdidlarni aniqlash orqali strategik qarorlar qabul qilish jarayonida qo'llaniladi. SWOT tahlili hududiy mehnat bozorining barqarorligini oshirishga xizmat qiladi. Quyidagi diagramma statistik tahlil usullarining ta'sirini baholaydi:

Ushbu diagrammada regressiya tahlili eng yuqori ta'sir bahosiga ega bo'lib, mehnat bozorini tahlil qilishda asosiy rol o'ynaydi. Boshqa usullar esa ma'lum darajada yordamchi vosita sifatida qo'llaniladi. Statistik tahlilning to'g'ri tanlanishi hududiy mehnat bozorini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Mehnat bozorining barqarorligi hududiy iqtisodiy rivojlanishning asosiy ko'rsatkichlaridan biridir. Hududlarda ishsizlik darajasi va bandlik ko'rsatkichlarini o'rganish orqali iqtisodiy faollik va ijtimoiy barqarorlik darajasi aniqlanadi. Ushbu tahlil mehnat bozorida yuzaga kelayotgan muammolarni aniqlash va ularga yechim topishda muayyan ahamiyatga ega.

Ishsizlik darajasi va bandlik ko'rsatkichlari ushbu ishda hududiy mehnat bozorida ishsizlik darajasi va bandlik ko'rsatkichlari tasvirlanadi. Chizmalar mehnat resurslarining dinamikasini tushunishga yordam beradi va iqtisodiy rivojlanish uchun asosiy ko'rsatkichlar hisoblanadi.

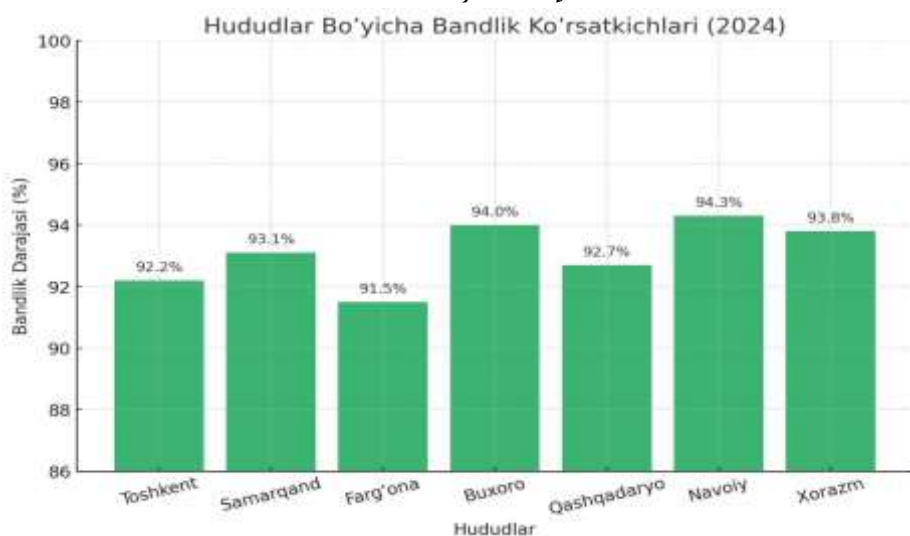
Ishsizlik darajasi quyidagi diagramma hududlar bo'yicha ishsizlik darajasini tasvirlaydi:

Quyidagi diagrammada hududlar bo'yicha ishsizlik darajasi ko'rsatilgan. Toshkent va Farg'ona hududlarida ishsizlik darajasi nisbatan yuqori bo'lib, 8% atrofida. Navoiy va Buxoro hududlarida esa ishsizlik darajasi pastroq ko'rsatkichlarga ega.

Bandlik ko'rsatkichlari hududlar bo'yicha bandlik darajasi aks ettirilgan diagramma yuqorida ko'rsatilgan. Navoiy va Buxoro hududlarida bandlik darajasi eng yuqori bo'lib, 94% dan ortiq. Farg'ona hududida bandlik darajasi eng past ko'rsatkichlarga ega – 91.8%. Bu hududda ish o'rinlarini oshirish bo'yicha qo'shimcha choralar ko'rish zarur.

Xulosa

Hududiy mehnat bozori iqtisodiyotning rivojlanishi, sanoatning barqarorligi va ijtimoiy farovonlik uchun asosiy mexanizmdir. Mehnat resurslarining to'g'ri boshqarilishi va hududiy salohiyatdan maksimal darajada foydalanish mamlakat iqtisodiyotining raqobatbardoshligini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Shunday qilib, hududiy mehnat bozori – nafaqat iqtisodiy faollikni oshirish, balki jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlik va farovonlikni ta'minlash vositasidir.

Mehnat bozori va ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlik o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, ularning har biri ikkinchisining rivojlanishi va barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Barqaror va samarali ishlaydigan mehnat bozori ijtimoiy tenglik, daromadlarning adolatli taqsimoti va iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi. Shu bilan birga, ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlik esa mehnat bozori uchun qulay muhit yaratadi.

Mehnat bozori va ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlik o'rtasidagi bog'liqlik – mamlakatning umumiy rivojlanishining kalitidir. Samarali mehnat bozori iqtisodiy faollikni oshirish bilan birga ijtimoiy adolatni ta'minlaydi, aholi farovonligini oshiradi va ijtimoiy-iqtisodiy inqirozlarning oldini oladi.

Shunday qilib, mehnat bozorining barqaror ishlashi – jamiyatning ijtimoiy barqarorligi, iqtisodiy taraqqiyot va xalq farovonligining mustahkam poydevori hisoblanadi.

Hududiy mehnat bozorini shakllantiruvchi omillar murakkab va ko'p qirrali bo'lib, ular hududning iqtisodiy salohiyatidan tortib demografik tarkibigacha keng qamrovda tahlil qilinishi lozim. Ushbu omillarni aniqlash va to'g'ri boshqarish orqali hududiy iqtisodiy barqarorlik va mehnat bozorining dinamik rivojlanishini ta'minlash mumkin.

Natijada, hududlarda mehnat bozori nafaqat iqtisodiy taraqqiyotning kaliti, balki ijtimoiy barqarorlik va aholi farovonligining asosiy omili sifatida maydonga chiqadi.

Hududiy tahlil natijalariga ko'ra, mehnat bozorida hududiy nomutanosiblik kuzatiladi. Farg'ona va Toshkent hududlarida ishsizlik darajasi yuqori, bu esa iqtisodiy faollik va investitsiyalarga ehtiyoj borligini ko'rsatadi. Navoiy va Buxoro hududlarida bandlik darajasi yuqori, bu hududlar mehnat resurslarining samarali taqsimlanayotganini ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Juraev, F. D., Mallaev, A. R., Aralov, G. M., Ibragimov, B. S., & Ibragimov, I. (2023). Algorithms for improving the process of modeling complex systems based on big data: On the example of regional agricultural production. In E3S Web of Conferences (Vol. 392, p. 01050).
2. Жўраев , Ф. Д., & Аралов, Г. М. (2023). Қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқариш жараёнини эконометрик моделлаштириш заруриятининг асосий жиҳатлари. Educational Research in Universal Sciences, 2(2), 36–43.
3. Jo'rayev, F. D. Aralov G'M (2023). Qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish jarayonini ekonometrik modellashtirish zaruriyatining asosiy jihatlari. Educational research in universal sciences, 2(2), 36-43..

4. Jo'rayev Farrux Do'stmirzayevich, Aralov G'ayrat Muhammadiyevich, & Eshonqulov Javohir Sobirovich. (2023). Problems of Management of Technological Systems Under Uncertainty: Models and Algorithms. *Global Scientific Review*, 19, 39–48.
5. Jo'rayev Farrukh Do'stmirzayevich, & Aralov G'ayrat Muhammadiyevich. (2023). Analysis of functions of belonging and assessment of the state of the control object. *World Economics and Finance Bulletin*, 23, 85-90.
6. Raximov, A. N. (2024). Raqamli iqtisodiyot sharoitida sanoat tarmoqlarini rivojlantirishning ilmiy-uslubiy asoslari. *Spanish Journal of Innovation and Integrity*, 43-48.
7. Jo'rayev, F., & Aralov, G. (2024). Mehnat bozorini shakllantirishning hududiy manbalari tahlili. *Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil*, 2(3), 39–48.
8. Raximov, A., & Eshonqulov, j. (2022). Sanoat korxonalarida ishlab chiqarishning iqtisodiy quvvatini oshirish mexanizmi. *Iqtisodiyot Va ta'lim*, 23(6), 390–395.
9. Farrux, J., & G'ayrat, A. (2023). Qishloq xo'jaligini rivojlantirishning ilg'or jahon tajribasi va ularni o'zbekistonda qo'llash imkoniyatlari. *Innovations in Technology and Science Education*, 2(8), 264-275.
10. Maxmatqulov, G. X. (2023). Savdo xizmatlarini innovatsion rivojlantirishning zamonaviy uslubiy yondoshuvlari. *Innovative Development in Educational Activities*, 2 (9), 378–386.
11. Muhammadiyevich, R. A. (2023). Yashash joy (mehmonxona) va umumiy ovqatlanish xizmatlarini ko'rsatishning ichki va tashqi omillari hamda texnik-iqtisodiy sifat darajasi baholash. *Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali*, 3(11), 163-166.
12. Махматкулова, Г. X. (2024). Raqamli transformatsiyaning savdo xizmatlarida urni. *Innovation in the modern education system*, 5(45), 122-131..
13. Aralov G'ayrat Muhammadiyevich (2024). Mehnat bozorini optimallashtirishda bozor tendensiyalarini oldindan aniqlash va real vaqt monitoring tizimlaridan foydalanish. *Modern educational system and innovative teaching solutions*, Vol. 1 No. 2, 153-156.
14. Aralov G'ayrat Muhammadiyevich (2024). Mehnat bozorini optimallashtirishning zamonaviy uslubiyoti. *Analysis of modern science and innovation*, Vol. 1 No. 1, 89-92.
15. Rahimov, A. (2023). Mehmonxona va umumiy ovqatlanish korxonalarini faoliyatini ekonometrik modellashtirishda zamonaviy uslubiy yondashuvlar. *Iqtisodiyot Va ta'lim*, 24(6), 245–250.

